

PUBLIC ADMINISTRATION

АДМІНІСТРУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ ВНЕСКІВ В КРАЇНАХ – ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ¹Доктор, професор, Єлагін Віктор Павлович,²Аспірант Мартиненко Наталія Василівна,

Україна, Харків, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

¹Завідувач кафедри соціальної і гуманітарної політики²Аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політикиDOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/28022020/6910**ARTICLE INFO**

Received: 12 December 2019

Accepted: 10 February 2020

Published: 28 February 2020

KEYWORDS

administration of pension contributions, a single social contribution to compulsory state pension insurance, models of organization of administration of pension contributions, pension programs, type of pension system, conditional savings system.

ABSTRACT

The article analyzes the state management of pension systems for the organization of the exercise of powers to administer pension contributions in the countries – members of the European Union. The models of organization of administration of pension contributions are investigated. As suggestions for priority areas of modernizing the pension system of Ukraine on the example of the experience of countries – members of the European Union, the following are highlighted: attracting employees to participate in financing the pension system; the introduction of mandatory funded pensions with the payment of additional contributions by employees in excess of the unified social contribution to compulsory state pension insurance and the transition to a conditional savings system; differentiation of the unified social contribution rate for compulsory state pension insurance taking into account the state of economic development of the regions (high, medium, below average).

Citation: Єлагін В. П., Мартиненко Н. В. (2020) Administruvannia Pensiinykh Vneskiv v Krainakh – Chlenakh Yevropeiskoho Soiuzu: Dosvid dlia Ukrainy. *International Academy Journal Web of Scholar*. 2(44). doi: 10.31435/rsglobal_wos/28022020/6910

Copyright: © 2020 Єлагін В. П., Мартиненко Н. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Функції з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) було передано Міністерству доходів і зборів України з жовтня 2013 року – після набрання чинності 11 серпня 2013 року Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з проведенням адміністративної реформи” [8]. З травня 2014 року функції адміністрування ЄСВ реалізує Державна фіскальна служба України, утворена шляхом реорганізації Міністерства доходів і зборів України.

Досліджуючи питання доцільності передачі адміністрування ЄСВ до Міністерства доходів і зборів А. Новицький та І. Чеховська у 2014 році дійшли наступних висновків: “зміна адміністратора з Пенсійного фонду на Міністерство доходів і зборів найкращим чином позначилася на підвищенні середньомісячної сплати ЄСВ” [3, с.69]. Науковці до переваг здійсненого реформування також відносять: “скорочення документообігу, спрощення звітності, витрат часу на виконання процедур сплати, зменшення кількості перевіряючих, скорочення помилок при нарахуванні ЄСВ, зменшення витрат на створення і підтримання інформаційної системи реєстрації та обліку страхувальників і застрахованих осіб, оптимізацію контролю за повнотою і своєчасністю сплати ЄСВ, поліпшення платіжної і звітної дисципліни” [3, с.69].

Передача повноважень з адміністрування ЄСВ від Пенсійного фонду України Державній фіскальній службі України – органу, якому функції з адміністрування податків і зборів властиві, була суттєвим та доцільним кроком, спрямованим на економію адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням повноважень, покладених на органи ПФУ, що здійснювались за рахунок власних надходжень коштів.

14 листопада 2018 року на засіданні Уряду схвалено проект закону щодо удосконалення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, підвищення якості адміністрування та дисципліни сплати єдиного соціального внеску. Пенсійний фонд внаслідок реалізації цього закону перестане бути виплатною касою, а стане саме страховим фондом, що забезпечить два необхідних для такої установи напрямки: політику доходів і політику видатків [4].

Слід зазначити, що за весь пострадянський період Пенсійний фонд України здійснював адміністрування ЄСВ (назва якого з 1991 року декілька разів змінювалась) 22 роки, а органи доходів і зборів – останні 6 років.

З 01.01.2021 року запроваджуються зміни, які регулюють подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб [6, 7].

Отже пройшло шість років після проведення реформи адміністрування ЄСВ, але питання доцільності вжитих тоді заходів не втрачає своєї актуальності. В державних органах немає консолідованої думки щодо того, хто повинен здійснювати збір внесків та здійснювати контроль за сплатою їх страхувальниками: Пенсійний фонд України або Державна фіскальна служба України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам проблеми реформування системи адміністрування соціальних внесків присвячено роботи вітчизняних учених, серед яких: С. Гарна, Г. Гончар (здійснено аналіз адміністрування ЄСВ, що включає у себе ідентифікацію та облік платників ЄСВ, об'єктів оподаткування, а також організацію та контроль сплати ЄСВ згідно з чинним законодавством), А. Макаренко (розглянуто загальні основи нарахування і сплати єдиного соціального внеску в Україні та проведено аналіз ефективності системи його адміністрування), І. Серватинська (проаналізовано типологію світових моделей адміністрування єдиного соціального внеску, визначено найбільш ефективні системи адміністрування внеску). Визначенню переваг та проблемним аспектам реалізації механізму адміністрування єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб присвячені дослідження А. Новицького та І. Чеховської.

Не зменшуючи ролі та значення проведених, які б узагальнили накопичений досвід провідних країн світу наукових досліджень, слід відзначити, що сьогодні залишаються недостатньо вивченими та проаналізованими підходи країн – членів Європейського Союзу до вибору органу, який здійснює адміністрування обов'язкових пенсійних внесків. Існує потреба у наукових розробках з урахуванням останніх тенденцій пенсійного страхування, що дасть можливість більш виважено підійти до впровадження змін у вітчизняній системі пенсійного страхування.

Метою статті є аналіз підходів країн – членів Європейського Союзу, які запровадили та реалізують різноманітні принципи побудови пенсійних систем, адміністрування пенсійних внесків та опрацювання рекомендацій щодо запровадження більш ефективної моделі фінансування пенсійної системи в Україні.

Виклад основного матеріалу. За час незалежності в Україні не вдалося створити ефективної фінансово-стійкої пенсійної системи. З організаційної та фінансово-правової точки зору вона залишається складною та непрозорою. В Україні неефективно функціонує солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та діє третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, який також не є дієвим, внаслідок недовіри громадян недержавним пенсійним фондам.

У структурі загальних доходів Пенсійного фонду України 202,1 млрд грн (57,4%) – власні надходження, 150,1 млрд грн (42,6%) – кошти Державного бюджету. Загальна заборгованість платежів до Пенсійного фонду та перерахування ЄСВ на 1 січня 2019 року становила 29,1 млрд грн, у тому числі: заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної фіскальної служби України) – 15,2 млрд грн (52,2% загальної суми боргу); з відшкодування пільгових пенсій (здійснюється органами Пенсійного фонду України) – 12,4 млрд грн (42,5%) та ін. [1]. На 1 січня 2019 року на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11 470,4 тис пенсіонерів, загальна чисельність застрахованих осіб дорівнювала 13 191,5 тис осіб [1].

На функціонування та розвиток пенсійної системи впливають макроекономічні показники, які здебільшого визначають рівень доходів та демографічні фактори, що визначають рівень витрат. Функціонуюча сьогодні пенсійна система, не дивлячись навіть на екстрені заходи, вжиті в 2014-2018 рр., не відповідає вимогам МОП та Європейської економічної хартії.

Країни – члени Європейського Союзу в останні роки здійснювали заходи по фінансовій консолідації і реформуванню своїх пенсійних систем. Завданнями всіх цих реформ були: підвищення прозорості, контрольованості, координованості та регулювання пенсійних систем, розширення участі працездатного населення в пенсійному страхуванні, підвищення пенсійного віку та/або вимог до стажу, обмеження можливостей раннього виходу на пенсію, створення добровільних накопичувальних систем, розвиток додаткових приватних пенсійних заощаджень.

Вибір для дослідження пенсійних систем високорозвинених країн Євросоюзу – Норвегії, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швеції та колишніх постсоціалістичних країн з перехідною економікою – Польщі, Чеської Республіки, Словацької Республіки, Болгарії, Угорщини, Естонії та Латвії обумовлений різними типами пенсійних систем та підходами до організації адміністрування пенсійних внесків. Крім того, реформування національних пенсійних систем щодо посилення вимог до призначення пенсій, завжди викликає соціальну напругу в суспільстві і тому розвинені країни підходять до цього питання вкрай обережно, а країни з перехідною економікою діють більш радикально.

У одинадцятому дослідженні “Глобальний індекс пенсійного забезпечення” проаналізовані дані про те, як готують працююче населення до виходу на пенсію 37 країн, в яких проживає 63% населення світу.

У дослідженні використовуються 40 індикаторів. Показники, що оцінюють адекватність пенсійної системи (представляє переваги, які в даний час надаються: системний дизайн, заощадження, податкова підтримка, частка, яку становить мінімальна пенсія від середньої зарплати, або рівень заборгованості домогосподарств в країні у відсотках від ВВП, зростання активів) складають 40% в підсумку оцінювання. Стійкість пенсійної системи (субіндекс орієнтований на майбутнє і вимірює різні показники, які будуть впливати на ймовірність того, що нинішня система зможе забезпечити переваги в майбутньому: пенсійне забезпечення, сумарні пенсійні активи, пенсійні внески, демографічні показники, державний борг, зростання ВВП) складає в загальному показнику 35%. Ще 25% в загальному показнику припадає на «цілісність пенсійної системи» (показники, що впливають на загальне управління: регулювання, управління, захист, зв'язок, операційні витрати на пенсійну систему) [11].

Відповідно до досліджень “Глобальний індекс пенсійного забезпечення” пенсійна система Нідерландів два роки поспіль визнається найкращою. Саме їй присвоюється оцінка “А”, як такої, що забезпечує добру фінансову підтримку пенсіонерам і відрізняється стійкістю і високим рівнем цілісності. Загальне значення індексу пенсійної системи Нідерландів в 2018 році становило 80,3 та дещо збільшилось у 2019 році до 81,0.

Пенсійна система Нідерландів, що має максимальний коефіцієнт заміщення заробітної плати пенсією в Європі, поєднує розподільчі та накопичувальні компоненти пенсійного забезпечення: соціальна пенсія (базова державна); професійне пенсійне забезпечення; індивідуальне пенсійне накопичення. В Нідерландах діє тип програми: система соціального страхування [16]. Пенсійна система базується на моделі з встановленими виплатами (DB, або defined benefit). У 2019 році майже 90% працівників були забезпечені квазі-обов'язковими (для певної галузі або професії) професійними пенсійними схемами (FDC).

В Нідерландах внески на пенсійне страхування збирає Національний податковий департамент податкової і митної адміністрації; Інспекція SZW забезпечує загальний нагляд за збором внесків і виплатою [16]. Таким чином, у Нідерландах адміністрування пенсійних внесків передано податковим органам, що дозволяє соціальним інститутам зосередитись на забезпеченні призначення та виплати пенсій.

До системи пенсійного страхування сплачується 24,27%, із них: ставка страхування для застрахованої особи становить 18%, внесок роботодавців 6,27%. Крім того, у Нідерландах застраховані особи сплачують внески за програмою “Хвороба і материнство” у розмірі 9,65%, а роботодавці – за програмою “Безробіття” – 4,22%. Загальна сума внесків на соціальне страхування становить 38,14%, із них: для застрахованих осіб – 27,65%, для роботодавців – 10,49% [16].

В 2016 році в Україні ставка ЄСВ для роботодавців була зменшена до 22%, внесок працівників було перенесено до податку на доходи фізичних осіб. Сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування розподіляється на: загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – 4,8058 відсотка; загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, – 9,5727 відсотка; загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) – 85,6215 відсотка [9].

Отже, у Нідерландах загальна ставка внесків на соціальне страхування з урахуванням всіх програм значно вища ніж в Україні, водночас для роботодавців ставка майже вдвічі менша. Крім того, у Нідерландах, на відміну від України, працівники сплачують пенсійні внески за досить високою ставкою.

Пенсійні системи Швеції, Норвегії та Німеччини згідно досліджень “Глобальний індекс пенсійного забезпечення” у 2019 році дістали оцінку “В” (від 65 до 80 балів), яка характеризує пенсійні системи, що володіють багатьма плюсами, проте вимагають доопрацювань. Втім, у порівнянні з 2018 загальне значення індексу шведської пенсійної системи знизилось з 72,5 до 72,3, норвезької – з 71,5 до 71,2, німецької – з 66,8 до 66,1. Зазначене відбулось внаслідок падіння реального економічного зростання та негативних демографічних трендів.

У Швеції діє тип програми: універсальна, соціальне страхування, умовно-визначені внески (NDC) і обов'язкова система індивідуальних рахунків [16]. Система соціального страхування за віком охоплює зайнятих і самозайнятих осіб, які народилися до 1938 року. Відбувається поступовий перехід від системи соціального страхування до планів з умовно-визначеними внесками (NDC) та обов'язкової системи індивідуальних рахунків.

Пенсійна система Швеції складається з наступних частин: загальної пенсії – державна пенсія, за яку відповідає Шведське пенсійне агентство; професійної пенсії від роботодавців; власних накопичень на пенсію [16].

Внески в NDC (notional defined contribution або умовно-накопичувальна модель) і DC (defined contribution або модель з встановленими внесками) в сукупності складають 18,5% від доходу працівника. В NDC спрямовується 16% та використовуються для виплати пенсій у цьому ж році по розподільчій схемі, але при цьому вводиться персоніфікований облік внесків, коли для кожної застрахованої особи відкривається віртуальний рахунок, внески на якому накопичуються і щорічно індексуються з урахуванням динаміки заробітної плати. В DC – 2,5% надходять на особистий накопичувальний рахунок працівника. Застрахована особа самостійно розміщує ці кошти в приватний або державний пенсійний фонд. В результаті при трудовому стажі 35-40 років коефіцієнт заміщення становить 45-60% від заробітної плати. Кожен рік стажу впливає на розмір майбутньої пенсії, що змушує працівників вести активну трудову діяльність на протязі всього свого життя.

Роботодавець сплачує пенсійні внески від оподаткованої бази за ставкою 10,21%, працівник – 7%. Крім того, роботодавець сплачує внески за програмами “Хвороба і материнство” – 6,95%, “Трудова травма” – 0,2%, “Безробіття” – 2,91%, що загалом становить – 20,97% [16].

Отже, ставка ЄСВ в Україні майже дорівнює сумарній ставці внесків до соціальних фондів за різними програмами для роботодавців у Швеції. Але у Швеції, на відміну від України, пенсійні внески сплачуються також і працівниками. В Україні зберігається патерналізм з боку держави за відсутності обов'язкової участі працівників у пенсійному страхуванні. Необхідно введення умовно-накопичувальної моделі пенсійного забезпечення, що включає елементи розподільної системи і схем з встановленими внесками.

На відміну від України, у Швеції самозайняті особи та роботодавці сплачують внески разом з прибутковим податком до Шведського податкового агентства [16]. В Україні зміни, які регулюють подання єдиної звітності з ЄСВ і податку на доходи фізичних осіб запроваджуються з 01.01.2021 року. Слід звернути увагу на те, що Шведське пенсійне агентство управляє програмами по старості та у зв'язку з втратою годувальника; Шведське агентство соціального страхування управляє і контролює програму по інвалідності; регіональні та місцеві органи соціального страхування реалізують програму по інвалідності [16]. Зазначене доцільно врахувати з метою зменшення навантаження на пенсійну систему, оскільки доволі таки значна частина пенсійних виплат здійснюється не після досягнення пенсійного віку, а по інвалідності.

В Норвегії діє тип програми: універсальна, соціальне страхування, умовно визначений внесок (NDC) [16]. Пенсійна система Норвегії базується на умовно-накопичувальній моделі (NDC, Notional Defined Contribution), що включає елементи розподільчої системи і схем з встановленими внесками.

В Норвегії внески збирає Місцева податкова служба в кожному муніципалітеті; Міністерство праці та соціальних справ здійснює загальний нагляд; Норвезьке управління праці та соціального забезпечення (NAV) управляє програмами на національному рівні; Місцеві служби NAV керують програмами на місцевому рівні; зареєстровані професійні пенсійні фонди управляють обов'язковими професійними пенсійними програмами [16].

Внески для найманих працівників становлять 8,2% від доходу з правом на пенсію (валової заробітної плати). Ставки внесків до системи пенсійного страхування для роботодавців диференційовані відповідно до п'ятох регіональних зон, причому показники варіюються від 0 у самій північній частині до 14,1 відсотка в більшості центральних районів.

З метою сприяння економічному розвитку регіонів, формування здорового підприємницького клімату в Україні, зменшення оподаткування легального бізнесу слід диференціювати ставки ЄСВ з урахуванням стану економічного розвитку регіонів (високий, середній, нижче середнього).

У Німеччині до Федерального пенсійного страхування, що адмініструє програму спільно з регіональними управліннями, застрахована особа на пенсійне страхування сплачує: 9,3% від місячної страхової суми понад 850 євро. Внесок зменшується за щомісячний заробіток до 850 євро. Можливі добровільні внески для щомісячного заробітку до 450 євро. Роботодавець сплачує 9,3% від місячної заробітної плати, а за працівників з щомісячним заробітком до 450 євро – 15% [16]. Отже, у Німеччині ставка внесків варіюється в залежності від розміру місячної заробітної плати застрахованої особи. Якщо для працівника при збільшенні рівня доходів ставка збільшується, то для роботодавців навпаки – з меншої заробітної плати сплачується значно більший внесок. Саме в такий спосіб слід заохочувати роботодавців до збільшення заробітної плати працівникам, з метою зменшення тіньової економіки.

Пенсійні системи Франції та Польщі отримали оцінку С (50-65 балів) як такі, що мають ряд позитивних рис, але водночас потрібно усунути низку недоліків, які в довгостроковій перспективі загрожують їх стійкості. Слід звернути увагу на те, що загальне значення індексу французької пенсійної системи знизилося з 60,7 у 2018 році до 60,2 у 2019 році, а польської – зросло з 54,3 в 2018 році до 57,4 в 2019 році.

Пенсійна система Франції, яка формувалася протягом багатьох років, характеризується великою кількістю фондів і різних режимів, що знаходяться у віданні Національного фонду пенсійного страхування. У Франції діє тип програми: соціальне страхування, обов'язкова професійна пенсія та система соціальної допомоги [16].

Органи, що займаються пенсійним забезпеченням Франції: Міністерство економіки і фінансів забезпечує загальний нагляд і видає нормативні акти; Національне пенсійне страхування по старості управляє пенсіями по старості та страховим виплатам по догляду за особами, які працюють у приватному секторі; Федерація Agirc-Arrco адмініструє професійні пенсії найманих працівників та менеджерів у приватному секторі. Депозитні та консигнаційні фонди (IRCANTEC) адмініструють професійні пенсії для працівників приватного сектора, які працюють за контрактом у державному секторі. Центральне агентство соціального захисту здійснює нагляд за спільними агентствами зі збору платежів та адмініструє центральні рахунки для внесків. Спільні агентства зі збору платежів збирають внески [16].

Таким чином у Франції платежі на пенсійне забезпечення стягуються окремо від податків. Функції зі збору соціальних внесків та їх подальшого перерозподілу належать до компетенції одного інституту системи соціального захисту.

На відміну від України в досліджених країнах фізичні особи, соціальні ризики яких підлягають страхуванню, беруть участь у фінансуванні пенсійної системи поряд з роботодавцями. Участь застрахованих осіб у системі пенсійного страхування робить її дійсно страховою, оскільки надає пенсійним внескам властивість зворотності. В Угорщині та Естонії те, що страховий принцип полягає в основі соціальних платежів відображено в правовій кваліфікації та назві відрахувань на соціальні потреби.

Так, в Угорщині соціальні платежі, що покладаються на працівників, називаються страховими внесками, а ті, що обтяжують роботодавців, називаються соціальним податковим внеском [12]. В Естонії платежі, що сплачуються роботодавцем називаються соціальним податком [15].

Страховий принцип констатує, що особи, які отримують страхові виплати, оплачують їх з власних коштів. Україні потрібна структурна реформа солідарної системи шляхом введення універсального базового компонента, що компенсуватиме її дефіцит внаслідок зниження ставки ЄСВ.

В Естонії діє тип програми: універсальна, соціальне страхування, обов'язковий індивідуальний рахунок і система соціальної допомоги.

Внаслідок передачі адміністрування соціальних внесків до компетенції податкових органів в Естонії сформувалася більш ефективна система адміністрування: знижене адміністративне навантаження на роботодавців, спрощений механізм реалізації схем соціального страхування, зменшено кількість випадків ухилення від сплати соціальних платежів [10].

В Нідерландах, Норвегії, Швеції, Угорщині, Болгарії, Естонії, Латвії було цілеспрямовано проведено реформу по передачі адміністрування пенсійних внесків до податкової служби. Найбільш ефективним напрямом розвитку адміністрування пенсійних внесків виступає їх об'єднання з податками в рамках практичної реалізації фіскальної політики країни (табл. 1). Отже, з передачею функцій з адміністрування ЄСВ з жовтня 2013 року до органів доходів і зборів, Україна забезпечила своє долучення до загальноєвропейських тенденцій в сфері пенсійного страхування. Слід здійснювати подальше нормативне врегулювання проблемних питань у напрямку збору та обліку ЄСВ з метою полегшення його адміністрування та спрощення умов для ведення бізнесу, зменшення кількості та обсягу звітів для платників податків – страхувальників (підприємств та самозайнятих осіб).

Таблиця 1. Адміністрування пенсійних внесків покладається на податкові органи, а виплати з пенсійного забезпечення – на систему соціального захисту адміністрування пенсійних внесків

Країна	Тип програми	Охоплення накопичувальними і приватними пенсійними планами за 2017 рік*			Орган, що здійснює адміністрування пенсійних внесків	Орган, що здійснює призначення (виплату) пенсій
		Солідарна система	Обов'язкова накопичувальна система	Добровільні накопичувальні пенсійні плани		
1	2	3	4	5	6	7
Нідерланди	Система соціального страхування.	100	88,0	Індивідуальні –28,3	Банк соціального страхування управляє пенсіями по старості та у зв'язку з втратою годувальника. Інститут по виплатах працівникам адмініструє допомоги по інвалідності.	Національний податковий департамент податкової і митної адміністрації
Норвегія	Універсальне, соціальне страхування, умовно-сплачений внесок (NDC) і обов'язкова професійна пенсійна система	100	59,4	Індивідуальні –23,1	Міністерство праці та соціальних справ здійснює загальний нагляд. Норвезьке управління праці та соціального забезпечення (NAV) управляє програмами на національному рівні. Місцеві служби (NAV) керують програмами на місцевому рівні.	Місцеві податкові служби в кожному муніципалітеті
Швеція	Універсальне, соціальне страхування, умовно визначений внесок (NDC) і обов'язкова система індивідуальних рахунків.	100	100	Індивідуальні –24,2	Шведське пенсійне агентство управляє програмами по старості і у зв'язку з втратою годувальника. Шведське агентство соціального страхування управляє і контролює програму по інвалідності. Регіональні та місцеві органи соціального страхування здійснюють програму по інвалідності.	Шведське податкове агентство

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5	6	7
Угорщина	Система соціального страхування.	100		Індивідуальні – 18,7	Державне казначейство	Національна податкова та митна адміністрація
Болгарія	Соціальне страхування, індивідуальний рахунок і система соціальної допомоги.	100	86,0		Міністерство праці та соціальної політики відповідає за національну політику соціального страхування та соціальної допомоги. Національний інститут соціального забезпечення, керований Тристоронньою наглядовою радою представників уряду, роботодавців і працівників управляє системою соціального страхування.	Національне податкове агентство
Естонія	Універсальне, соціальне страхування, обов'язковий індивідуальний облік і система соціальної допомоги.	100	83,4	Індивідуальні – 11,2	Міністерство соціальних справ відповідає за загальне керівництво і нагляд. Рада соціального страхування відповідає за загальне планування і координацію.	Податкова служба і митниця.
Латвія	Універсальний (допомога по догляду за інвалідом), соціальне страхування (допомоги по інвалідності), умовно-встановлений внесок (NDC), обов'язковий індивідуальний рахунок і система соціальної допомоги.	100	100	Професійні – 1,0 Індивідуальні – 19,0	Міністерство добробуту здійснює загальний нагляд. Державне агентство соціального страхування управляє грошовими допомогами та індивідуальними рахунками.	Служба державних доходів.
Україна	Система соціального страхування і соціальної допомоги	100		2,9	Пенсійний фонд України та його територіальні органи	Державна фіскальна служба України та її територіальні органи

Складено автором за даними [1, 5, 13, 14, 16]

*– у відсотках до кількості населення працездатного віку (15-64 роки)

У Франції, Польщі, Словаччині та Чеській Республіці продовжує використовуватись метод адміністрування пенсійних платежів через розгалужену систему соціального захисту (табл. 2).

Таблиця 2. Адміністрування пенсійних внесків здійснюється через систему соціального захисту

Країна	Тип програми	Охоплення накопичувальними і приватними пенсійними планами за 2017 рік*			Орган, що здійснює адміністрування пенсійних внесків
		Солідарна система	Обов'язкова накопичувальна система	Добровільні накопичувальні і пенсійні плани	
Франція	Соціальне страхування, обов'язкова професійна пенсія і система соціальної допомоги.	100		Професійні – 25,2 Індивідуальні – 7,8	Центральне агентство установ соціального забезпечення контролює спільні агентства зі збору платежів і адмініструє центральні рахунки для внесків. Спільні агентства зі збору платежів збирають внески і загальний соціальний внесок.
Польща	Соціальне страхування, умовно накопичувальна система, система індивідуальних рахунків (допомоги по старості), система соціального страхування (допомоги по інвалідності та у разі втрати годувальника), соціальна допомога.	100		66,2	Інститут соціального страхування
Чеська Республіка	Універсальна і система соціального страхування.	100		52,1	Чеська адміністрація соціального забезпечення. Доходи та видатки системи є частиною державного бюджету, де введено спеціальний рахунок пенсійного страхування.
Словацька Республіка	Універсальна, система соціального страхування і система індивідуальних рахунків	100		39,7	Агентство соціального страхування здійснює управління програмою соціального страхування та збирає внески на програми соціального страхування та індивідуального рахунку
Німеччина	Система соціального страхування і соціальної допомоги	100		70,4	Федеральне пенсійне страхування Німеччини адмініструє програму спільно з регіональними управліннями

Складено автором за даними [13, 14, 16]

*– у відсотках до кількості населення працездатного віку (15-64 роки)

Країни – члени Європейського Союзу мають значний досвід проведення пенсійних реформ, спрямованих на залучення населення до накопичення пенсійного капіталу. Щодо зазначеного Н. Луговенко дійшла наступних висновків: «Більшість країн заохочують працівників і роботодавців заощаджувати більші суми на час досягнення пенсійного віку – на добровільних засадах» [2, с. 8].

Участь в пенсійних накопичувальних планах може бути обов'язковою (Нідерланди, Норвегія, Швеція, Естонія, Латвія, Болгарія) або добровільною (Франція, Німеччина, Польща, Чеська Республіка, Словацька Республіка). У Чеській Республіці пенсійні фонди з накопиченнями в другому пенсійне рівні були ліквідовані у 2016 році. Активи в цих фондах були або виплачені фізичним особам готівкою, або переведені у добровільні пенсійні плани. Використовуються різноманітні і комплексні методи залучення населення до пенсійних систем. У Нідерландах та Швеції більшість працюючих громадян залучені до квазі-обов'язкових професійних пенсійних схем (FDC), участь в яких є обов'язковою для певної галузі або професії. Охоплення накопичувальними пенсійними схемами покращилося у Польщі та Німеччині, які впровадили програму автоматичного зарахування до професійних пенсійних програм. У Латвії, Норвегії, Польщі та Швеції запроваджені умовно-накопичувальні схеми (NDC), що включають елементи розподільної системи і схем з встановленими внесками.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз показує, що в країнах – членах Європейського Союзу можливі дві моделі організації державного управління пенсійними системами щодо здійснення повноважень по адмініструванню пенсійних внесків:

– збір пенсійних внесків та їх подальший перерозподіл у вигляді пенсій здійснюється розгалуженою системою соціального захисту;

– адміністрування пенсійних внесків покладається на податкові органи, а виплати з пенсійного забезпечення – на систему соціального захисту.

Вибір моделі визначається сукупністю факторів і обставин, серед яких: організаційна структура та масштаби охоплення пенсійним страхуванням; складність порядку обчислення і сплати внесків; рівень розвитку податкової системи і соціальних інститутів; ступінь платіжної дисципліни платників; сформовані традиції контролю за сплатою обов'язкових платежів і наявний у тих чи інших органів досвід практичної роботи з їх збирання; назва пенсійних відрахувань (внески, податки).

В країнах – членах Європейського Союзу спостерігається тенденція до інтеграції фіскальних повноважень по адмініструванню податків і внесків на пенсійне страхування не за принципом об'єднання в інституті соціального страхування, а шляхом їх передачі податковим органам. Зарубіжний досвід не має прикладів повернення адміністрування пенсійних внесків до системи соціального захисту після їх передачі до податкової служби.

Соціальна держава характеризується не тим, що з кожним роком витрачає все більше на пенсійні виплати громадянам, а тим, що створює умови для того, щоб люди могли самі забезпечити собі гідне життя. В Україні необхідно запроваджувати та поширювати різні форми пенсійного забезпечення, зміцнювати їх авторитет серед населення.

Пенсійна система України повинна фінансуватися за рахунок паритетної участі роботодавців, працівників та цільовим способом за рахунок бюджетних коштів. Необхідно задіяти в системі страхування не тільки роботодавців, а й тих, хто буде отримувати пенсійні виплати в майбутньому, що потребує прийняття законодавчого рішення про запровадження обов'язкових накопичувальних пенсій зі сплатою працівниками додаткових внесків понад ЄСВ та переходу до умовно-накопичувальної системи. Одночасно слід здійснювати подальше нормативне врегулювання проблемних питань у сфері збору ЄСВ, впровадження прозорої й ефективної системи обліку та контролю за фінансовими та інформаційними потоками.

В практику управління пенсійною системою України з досвіду країн – членів Європейського Союзу доцільно впровадити: диференціювання ставки ЄСВ з урахуванням стану економічного розвитку регіонів (високий, середній, нижче середнього); сплату пенсійних внесків працівниками за правилом «збільшення ставки пенсійних внесків при збільшенні рівня доходів»; заохочення роботодавців до збільшення заробітної плати працівникам за правилом «з меншої заробітної плати сплачується внесок за значно більшою ставкою», що сприятиме зменшенню тіньової економіки.

Найбільш правильно оцінювати ефективність здійснення повноважень з адміністрування ЄСВ на основі аналізу затрат на проведення реформи, витрат на здійснення самого адміністрування та отриманого результату. Крім того, нововведення у сфері справляння ЄСВ повинні бути позитивними сигналами для розвитку бізнесу та відповідно стимулювання економіки країни, спрямованими на досягнення державою збалансованості в бюджетній сфері, яка в свою чергу вплине на економічну безпеку держави.

Перспективи подальших досліджень полягають в подальшому опрацюванні управлінських підходів до розвитку пенсійної системи, аналізі застосування соціально-економічних критеріїв та індикаторів рівня пенсійного забезпечення, визначенні їх оптимальної величини, з метою моніторингу й оцінки досягнення гідного рівня пенсійного забезпечення в Україні.

REFERENCES

1. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2018 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/1534465-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2018-rotsi/>
2. Луговенко Н. В. Світовий досвід запровадження пенсійних реформ: уроки для України. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/5/02.pdf>
3. Механізм адміністрування єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб: переваги та проблемні аспекти реалізації / А. М. Новицький, І. В. Чеховська. Юридичний вісник. 2014. No 3 (32). С. 66-72.
4. Схвалено проєкт закону для стабілізації пенсійної системи та забезпечення соціальної справедливості. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/shvaleno-proekt-zakonu-dlya-stabilizaciyi-pensijnoyi-sistemi-ta-zabezpechennya-socialnoyi-spravedlivosti>
5. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf
6. Про внесення змін до Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” щодо подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб: Закон України -IX від 19.09.2019 № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-20>
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб: Закон України від 19.09.2019 № 116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-20>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 04.07.2013 № 406-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/406-18>
9. Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF#n8>
10. Bakirtzi E., Schoukens P., Pieters D. Case Studies in Merging the Administrations of Social Security Contribution and Taxation / European Institute of Social Security, 2010.
11. Melbourne Mercer Global Pension Index 2019. URL: <https://info.mercer.com/rs/521-DEV-513/images/MMGPI%202019%20Full%20Report.pdf>
12. Hungary Tax Guide 2013 / PKF Worldwide Tax Guide URL: <http://www.pkf.com/media/1958930/hungary%20pkf%20tax%20guide%202013.pdf>
13. Pension Markets in Focus 2018. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/Pension-Markets-in-Focus-2018.pdf>
14. Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/b6d3dcfc-en.pdf?expires=1582992010&id=id&acname=guest&checksum=7A098A65F7CFA120420B179B89A33E2B>
15. Recent social policy initiatives in Austria, Estonia, Hungary and Iceland. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?newsId=2598&langId=en&catId=89&furtherNews=yes&>
16. Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2018. URL: <file:///F:/ssptw18europe.pdf>